

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

С.В. Пухно

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка
Lanas2005@yandex.ru

Пухно С.В. Просвітницька діяльність представників вітчизняної психології першої половини ХІХ століття. Стаття присвячена теоретичному аналізу однієї з проблем становлення вітчизняної психології першої половини ХІХ століття, – історії поширення психологічного знання представниками професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів вказаного періоду, – Київської духовної академії, Університету ім. Св. Володимира (м. Київ), а також Слобідсько-української гімназії (м. Харків) та Рішельєвського ліцею (м. Одеса). Результати аналізу історичних джерел вказаного періоду та праць представників вітчизняної психологічної думки першої половини ХІХ століття, серед яких Й.Б. Шад, А.І. Дудрович, Ф.Ф. Чанов, М.М. Протопопов, І.М. Скворцов, О.М. Новицький, В.М. Карпов, П.С. Авсенев, С.С. Гогоцький, П.Д. Юркевич, П.М. Любовський, І.Г. Міхневич, свідчить про значимість їх просвітницької діяльності в поширенні психологічного знання як на території України, так і за її межами.

Ключові слова: психологія, вітчизняна психологія, університетська психологія, наукова школа, психологічна просвіта, просвітницька діяльність.

Пухно С.В. Просветительская деятельность представителей отечественной психологии первой половины ХІХ столетия. Статья посвящена теоретическому анализу одной из проблем становления отечественной психологии первой половины ХІХ века, – истории распространения психологического знания представителями профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений указанного периода, – Киевской духовной академии, Университета им. Св. Владимира (г. Киев), а так же Слободско-украинской гимназии (г. Харьков) и Ришельевского лицея (г. Одесса). Результаты анализа исторических источников указанного периода и работ представителей отечественной психологической мысли первой половины ХІХ века, среди которых И.Б. Шад, А.И. Дудрович, Ф.Ф. Чанов, М.М. Протопопов, И.М. Скворцов, О.М. Новицкий, В.Н. Карпов, П.С. Авсенев, С.С. Гогоцкий, П.Д. Юркевич, П.М. Любовской, И.Г. Михневич, свидетельствуют о значимости их просветительской деятельности в распространении психологических знаний как на территории Украины, так и за её пределами.

Ключевые слова: психология, отечественная психология, университетская психология, научная школа, психологическое просвещение, просветительская деятельность.

Постановка проблеми. Питання розвитку вітчизняної психологічної думки ХІХ ст. і на сьогодні не втрачають своєї актуальності, – психологічні ідеї та просвітницька діяльність представників професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів України першої половини ХІХ ст. залишається все ще недостатньо дослідженою і вимагає пошукової активності істориків психології. Потребують дослідницької уваги маловідомі друковані і рукописні праці представників наукової думки першої половини ХІХ ст., а також їх просвітницька діяльність щодо поширення психологічного знання як складової психологічної культури українського суспільства. Праці представників наукових шкіл (друковані підручники, публікації у періодичних виданнях, тексти лекцій та офіційних промов, словники та ін.) Львівського, Харківського і Київського університетів П.Д. Лодія, Й.Б. Шада, П.М. Любовського, Л. Якобі, І.М. Скворцова, В.М. Карпова, О.М. Новицького, П.С. Авсенева, С.С. Гогоцького, П.Д. Юркевича, І.Г. Міхневича та ін., залишаються малознайомими широкому читацькому загалу. Рукописна спадщина науковців ХІХ ст., – здобутки теоретичних психологічних авторських побудов у вигляді варіантів підготованих до друку, але так і не виданих праць, – статей, рукописних лекцій, читаних в різних навчальних закладах, тощо, потребує активної дослідницької уваги фахівців історії вітчизняної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історією вітчизняної психології накопичено значний обсяг матеріалів наукових здобутків психологів минулого, які підтримували, так звану, «матеріалістичну лінію» у вивченні психічного життя людини. Відповідно, в дослідженнях з історії психології ХVІІІ-ХІХ ст., протягом тривалого часу, аналізу підлягали лише праці представників цієї «лінії», – окремих представників української наукової думки, і, головним чином, – Московського і Петербурзького університетів. Наукові надбання представників української психологічної думки, які відносились до, так званого, «ідеалістичного» напрямку науки, все ще залишаються маловідомими. Серед вітчизняних праць історико-психологічної тематики, присвячених висвітленню питань розвитку

української психології XIX ст., – дослідження В.С. Горського, О.Ф. Іванової, І.П. Манохи, П.М. Пелеха, Ю.Т. Рождественського, В.А. Роменця, Я.М. Стратій, М.Л. Ткачук, А.Г. Тихолаз, В.М. Летцева, В.Т. Куєвди та ін. Проте, більшість досліджень присвячена, переважно, висвітленню саме історії розвитку наукової думки в стінах українських вищих освітніх закладів XIX ст. і аналізу філософських праць представників професорсько-викладацького складу. Певні наукові розвідки представлені у авторських публікаціях, присвячених дослідженню психологічних надбань П.Д. Юркевича [5; 6]. Досить вагомими, з точки зору наукового аналізу досягнень вітчизняної психології, і на сьогодні залишаються праці дослідника психологічних ідей філософів-викладачів навчальних центрів України XVIII-XIX ст. – Києво-Могилянської академії, Львівського університету, Київської духовної академії, Харківського Імператорського університету, Університету ім. Св. Володимира м. Києва, П.М. Пелеха [4]. Серія досліджень науковця присвячена аналізу психологічних ідей XIX ст. таких визначних діячів, як П.Д. Лодій (1764-1829), професор філософії Львівського університету; О.І. Галич (1783-1848), український науковець, професор філософії Петербурзького університету; Д.М. Велланський (1773-1847), українець за походженням, професор філософії Петербурзького університету; П.М. Любовський (роки життя невідомі), магістр філософії, викладач Слобідсько-української гімназії.

Аналіз філософсько-психологічних ідей науковців Харківського Імператорського університету, серед яких представники професорсько-викладацького складу Й.Б. Шад (1758-1834), А.І. Дудрович (1782-1830), Ф.Ф. Чанов (1783-1862), М.М. Протопопов (1794-1875), представлено у незначних дослідженнях з проблем розвитку психології на Слобожанщині XIX – XX ст., зокрема, – у дослідженнях О.Ф. Іванової [1]. Проте, відразу зазначимо, що згідно результатів наукових розвідок сучасних пошукачів у галузі історії психології, вагомим здобутком для системи психологічного знання, зокрема, – у вигляді відомої на сьогодні рукописної та друкованої спадщини, А.І. Дудровичем, Ф.Ф. Чановим, М.М. Протопоповим не залишено.

Значним доробком в дослідженні розвитку вітчизняної філософії вказаного періоду є серія праць М.Л. Ткачук, присвячена аналізу філософської спадщини представників професорсько-викладацького складу Київської духовної академії та Університету ім. Св. Володимира м. Києва, а саме – І.М. Скворцова (1795–1863), В.М. Карпова (1798–1867), О.М. Новицького (1806–1884), П.С. Авсенева (1810–1852), С.С. Гогоцького (1813–1889), П.Д. Юркевича (1826–1874). Саме ці діячі зробили значний внесок у розвиток та поширення психологічного знання в освітніх закладах першої половини XIX ст. Необхідно відзначити праці дослідниці, присвячені аналізу філософських ідей П.Д. Юркевича та просвітницької діяльності цього представника наукової думки першої половини XIX ст. Значної уваги фахівців з історії вітчизняної психології заслуговує все ще маловідома рукописна спадщина П.Д. Юркевича [3; 8].

Ґрунтовна історична реконструкція процесу розвитку психологічного знання в освітніх центрах України XVIII – XIX ст. проведена дослідником психології «академічного зразка» Ю.Т. Рождественським, в працях якого представлено психологічні ідеї представників викладацького складу вищих освітніх закладів України, – Києво-Могилянської академії та Київської духовної академії, (XVIII – перша половина XIX ст.). Дослідником проведено аналіз психологічних конструктів представників філософсько-викладацького складу вказаних освітніх закладів, а також – Університету ім. Св. Володимира м. Києва, – П.С. Авсенева, О.М. Новицького, С.С. Гогоцького, П.Д. Юркевича [7].

Мета статті: представити аналіз просвітницької діяльності представників вітчизняної наукової думки першої половини XIX ст. щодо поширення психологічного знання на теренах України.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Історія вітчизняної психології містить значний обсяг матеріалів наукової спадщини, так званих, «психологів-матеріалістів». Відповідно, як вже зазначалось раніше, в дослідженнях з історії психології XVII- XIX ст., аналізу підлягали доробки науковців, що займалися дослідженням психічного життя людини, переважно Московського і Петербурзького університетів, на протиположності надбанням представників української психологічної думки, так званого, «ідеалістичного» спрямування. Університетська психологія першої половини XIX ст., за Ю.Т. Рождественським, – психологія «університетсько-освітнього зразка», пов'язується дослідниками історії вітчизняної психології з загальнонауковими і філософськими орієнтаціями постаті науковця першої половини XIX ст. і з складовими його індивідуального буття у світі: розвитком психологічної культури, індивідуальними особливостями і цінностями, світоглядом, тощо [7]. Культура і її психологічна складова, зокрема, завжди має

національний характер, відбиваючи традиції, побут і релігію народу, що, відповідно, відноситься і до психологічних ідей науковців першої половини XIX ст. Принцип детермінації дослідження історичних процесів передбачає розкриття передумов виникнення певних психологічних просторів, опредмечених у культурному середовищі. Концептуальні положення психології першої половини XIX ст. містять у собі основні тенденції, проблемні питання, тематичні напрямки, які транслюють здобутки пам'яток культури, релігії, філософії і простежуються у змісті психологічних поглядів науковців академічної школи – І.М. Скворцова, В.М. Карпова, П.С. Авсенєва, І.Г. Міхневича, С.С. Гогоцького, О.М. Новицького, Д.В. Поспехова, П.Д. Юркевича та ін. Просвітницька діяльність цих науковців полягає у поширенні психологічного знання під час викладання лекційних курсів в стінах університетів, друкуванні підручників з курсу психології, публікаціях у тогочасних періодичних виданнях, проголошенні публічних лекцій та промов з психологічної тематики.

Часовий простір історії розвитку психологічної думки України другої половини XVIII – першої половини XIX ст. характеризується існуванням освітніх закладів, в яких викладався курс філософії, до складу якого входив і курс досвідної психології. Так, в Харківському університеті, заснованому у 1805 р., курс філософії, складовою якого була психологія, читався німецьким професором Йоганом Баптистом Шадам (1758-1834), проте, праці виключно психологічного змісту науковцем за час його перебування в університеті не видавались, окремі психологічні ідеї, за свідченням сучасників, містились в лекційних курсах. До творчого доробку Й.Б. Шада за період викладання в Харківському університеті відносяться праці «Чиста та прикладна логіка» і «Природне право» [1, с.7].

Досить цікавим для дослідника історії вітчизняної психології є свідчення деяких істориків, про існування праці «Нарис з досвідної психології» німецького професора Харківського університету Людвіга Генріха Якоба. Проте, на сьогодні залишається нез'ясованим той факт, чи був цей підручник рекомендований до використання в освітніх закладах Російської імперії. Підручник для гімназій того ж автора, – це «Курс філософії» (1810), до складу якого входив і виклад системи психологічного знання. Курс психології з 1812 р. в Харківському університеті викладав Андрій Іванович Дудрович, проте, праці виключно психологічного спрямування цього професора філософії, як і його наступників по кафедрі філософії – Ф.Ф. Чанова і М.Н. Протопопова, невідомі. Також відсутні друковані університетські або іншого рівня підручники цих авторів. Не зважаючи на це, вважаємо певним внеском у просвітницьку діяльність щодо поширення психологічних ідей здобутки цих викладачів вищої школи у вигляді публікацій у різних періодичних виданнях та публічних промов, проголошених у стінах різних навчальних закладах. Так, до друкованого надбання професора філософії Ф.Ф. Чанова відноситься «Промова про основні форми, що відображають явища морального життя...», виголошена в Харківському університеті у 1830 р. М.Н. Протопоповим викладався курс психології, але існування праць психологічного змісту цього автора сучасними дослідниками не виявлено, що, проте, не виключає можливість існування у рукописному вигляді його конспекту лекцій з досвідної психології.

Особливої уваги заслуговують друковані праці магістра і вчителя Слобідсько-української гімназії Петра Михайловича Любовського (роки життя невідомі) «Коротке керівництво з досвідного душесловія» (1815), «Досвід логіки» (1818), а також промова «Про переваги людини, що походять від дарування слова» (1812). П.М. Любовський визначає психологію досвідною наукою і в своїх працях одним з перших вітчизняних психологів дає розгорнутий опис будови організму людини і фізіологічні пояснення природи психічної діяльності.

Вищим освітнім закладом XVIII ст., навчальний курс якого містив психологію, була Києво-Могилянська академія, до числа викладачів філософсько-психологічного профілю належали І.М. Скворцов (1795–1863), І.Г. Міхневич (1809–1885), С.С. Гогоцький (1813–1889), Д.В. Поспехов (1821–1889), П.Д. Юркевич (1826–1874), М.М. Троїцький (1835–1899) та ін., їх подальша наукова та викладацька діяльність продовжилась в різних освітніх центрах Російської імперії [6, с.36-37].

В Київській духовній академії з 1819 по 1823 рр. курс філософських дисциплін (серед яких, – і курс досвідної психології), викладався Іваном Михайловичем Скворцовим, який закінчив Нижегородську духовну семінарію та Санкт-Петербурзьку духовну академію [7, с.47-48]. Праці філософа виключно психологічного змісту відсутні, проте, окремі конспекти лекцій з психології за авторськими розвідками та свідченням сучасників І.М. Скворцова, – колег та студентів, існують у рукописному вигляді і на сьогодні не представлені широкому читацькому загалу. Психологія

розглядається філософом як досвідна наука, основними методами якої є спостереження та самоспостереження, проте, І.М. Скворцов наголошує на необхідності опанування людиною системи психологічного знання з практичною метою – самовдосконалення та розуміння інших.

Психологічна спадщина видатного вітчизняного філософа та психолога ХІХ ст., вихованця Київської духовної академії, помічника І.М. Скворцова, Василя Миколайовича Карпова (1798–1867) на сьогодні є все ще малодослідженою. В.М. Карпов – автор значної кількості праць, а також перекладів творів з логіки, історії філософії, психології. Проте, публікації автора за період його перебування в Київській духовній академії відсутні. Друковані праці, зокрема – психологічного змісту, відносяться до періоду роботи В.М. Карпова на посаді професора філософії Петербурзької духовної академії. До психологічного спадку просвітницької діяльності відноситься ряд психологічних доробок автора, серед яких дослідники виділяють статті «Вступна лекція у психологію» та «Про самопізнання» (1860), надруковані у журналі «Християнське читання». З точки зору В.М. Карпова, головним об'єктом психології постає людина, тому, відповідно, завданням психології є допомога людині, що прагне до свого головного призначення – досягнути особистої досконалості за допомогою самопізнання, без якого неможливим є самовдосконалення. Відповідно, психологія має практичне спрямування, оскільки самовдосконалення є метою людського життя. Основним завданням психології є пояснення природи людини та її призначення. Психологічна спадщина філософа на сьогодні залишається майже невідомою для широкої читацької аудиторії, проте, за свідченням науковців того періоду, його психологічні ідеї викликали цікавість значної читацької аудиторії.

З 1834 р. в академії працювали вихованці Волинської духовної семінарії І.Г. Міхневич (1809–1884) і Орест Маркович Новицький (1806–1884), які серед інших дисциплін, викладали і курс досвідної психології. Загальний зміст психологічних надбань цих науковців міститься в залишених ними рукописних та друкованих працях та окремих публікаціях. Відома на сьогодні психологічна спадщина І.Г. Міхневича, О.М. Новицького відноситься до періоду їх викладацької діяльності в інших освітніх закладах – Рішельєвському лицей м. Одеса та Університеті св. Володимира м. Києва. Орест Маркович Новицький, за спогадами сучасників і за визначенням дослідників історії філософії, є значною постаттю української філософсько-психологічної думки ХІХ ст. Він займав посаду професора Київського університету з 1837 по 1850 рр. і викладав історію філософії, психологію, логіку, етику та метафізику. О.М. Новицький – автор першого університетського підручника з психології «Керівництво з досвідної психології» (1834), в якому розгорнуто представлена система побудови психологічного знання першої половини ХІХ ст. У представника Київської школи академічної психології І.Г. Міхневича, який викладав у Рішельєвському лицей м. Одеса курс психології, праці виключно психологічної тематики відсутні. Деякі психологічні питання представлені автором до аналізу у підручниках «Досвід поступового розвитку головних дій мислення, як керівництва для початкового викладання логіки» (1847) та «Керівництві до початкового вивчення логіки» (1874). За свідченням сучасників, ідеї цього науковця близькі ідеям В.М. Карпова, О.М. Новицького та П.С. Авсенева [2, с.302-303].

Формування основ християнської психології в Україні, за Ю.Т. Рождественським, пов'язане з ім'ям Петра Семеновича Авсенева (архімандрит Феофан; 1810–1852) [7, с.55-56]. П.С. Авсенев – магістр богослов'я та словесних наук, ад'юнкт по кафедрі філософії Університету св. Володимира, професор Київської духовної академії. Серед психологічних рукописів П.С. Авсенева, – «Психологія, лекції П.С. Авсенева, професора Київської академії, читані ХІ курсу (Київської академії) І пол. ХІХ ст. в 3-х частинах»; «Огляд практичної філософії, конспект лекцій, читаний професором П.С. Авсеневим в Університеті св. Володимира, писаний березня 10 дня 1843 р.»; «Записки з психології архімандрита Феофана Авсенева» (залишені П.С. Авсеневим І.М. Скворцову з метою наступної передачі збірки до бібліотеки Києво-Софіївського Собору). До друкованих надбань філософа відносяться наступні праці, опубліковані у вигляді статей у різних періодичних виданнях: «З записок по психології» (1869); «Зі спостережень над помираючим» (1852); «Про симпатію» (1840). Лекційні записи з психології П.С. Авсенева були видані в 1869 р. в «Збірці з лекцій колишніх професорів Київської духовної академії».

Сильвестр Сильвестрович Гогоцький (1813–1889), доктор філософії та давньої філології, професор кафедри філософії Університету ім. Св. Володимира, учень П.С. Авсенева. З 1851 р. С.С. Гогоцький працював на посаді професора педагогії в Університеті ім. Св. Володимира, викладав історію філософії, логіку, психологію, педагогіку. До праць науковця, які мали суттєве значення для

поширення психологічного знання в галузі педагогічної психології, відносяться «Про розвиток пізнавальних здібностей в педагогічному відношенні» (1853) і «Про розвиток чуттєвих здібностей в педагогічному відношенні» (1855). Праця «Критичний огляд педагогіки», яка була видана у 1882 р. і використовувалась у вітчизняних начальних закладах, з точки зору дослідника наукової спадщини С.С. Гогоцького Я.Н. Колубовського, була ґрунтовною працею з педагогічної психології. С.С. Гогоцький є автором розгорнутої системи психологічного знання, викладеного в значній за обсягом «Програмі психології», яка друкувалась у 1880-1881 рр. (періодичне видання «Університетські відомості») і була у вільному доступі, фактично, для всіх верств населення. Значне місце за ґрунтовністю аналізу в оцінках фахівців з історії психології, має твір С. С. Гогоцького «Декілька думок з приводу твору: Німецька психологія в минулому столітті, історичне та критичне дослідження з попереднім нарисом успіхів психології з часів Бекона та Локка» (1867).

На сьогодні, серед відомих вітчизняних представників психологічної думки XIX ст. ім'я видатного українського філософа, психолога Памфіла Даниловича Юркевича (1826–1874). В 1861 р. П.Д. Юркевич – професор Київської духовної академії, а в 1862 р. – професор філософії Імператорського Московського університету, викладач історії філософії, педагогіки, психології, логіки [7, с.89-93]. До праць філософа, в яких представлені його психологічні ідеї, відносяться наступні: «Серце та його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого» (1860), «З науки про людський дух» (1860), «Мова філософів та психологів» (1862) [3]. Відповідно до аналізу психолого-філософських ідей П.Д. Юркевича, дослідники вважають його погляди трансформованим продовженням психологічного знання представників Київської школи академічної та університетської психології першої половини XIX ст. До рукописів П.Д. Юркевича з психологічної тематики, які мають значну наукову вагу, згідно авторським розвідкам, відноситься розгорнута програма та конспекти з дослідної психології та так звані «Читання з психології»; рукописи таких статей, як: «Характеристика внутрішнього досвіду», «Психологія і психіатрія», «Достоїнства і вади душевного життя залежно від особливостей тілесної організації». На сьогодні аналіз наукової спадщини вказаних діячів все ще залишається актуальною потребою історії вітчизняної психології.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Наукова спадщина представників вітчизняної університетської психологічної думки XIX ст. є вагомим складовим процесом розвитку психологічних знань на теренах України. Праці з психології та публікації психологічного змісту у періодичних виданнях першої половини XIX ст., підручники для університетів та гімназій, залишена рукописна спадщина – конспекти лекцій, нариси статей та підготованих до друку, але так і не виданих публікацій представників професорсько-викладацького складу Київської духовної академії, Харківського університету, Університету ім. св. Володимира м. Києва, серед яких Й.Б. Шад, А.І. Дудрович, Ф.Ф. Чанов, М.М. Протопопов, І.М. Скворцов, О.М. Новицький, В.М. Карпов, П.С. Авсєнев, С.С. Гогоцький, П.Д. Юркевич, П.М. Любовський, І.Г. Міхневич, все ще вимагає досить ретельного науково аналізу. Змістовний аналіз визначеної наукової спадщини має дати відповіді на питання щодо актуальних проблем вивчення особливостей розвитку вітчизняної психологічної думки, які постали перед дослідниками вітчизняної психології, а також розуміння значення просвітницької діяльності представників університетської психології першої половини XIX ст. щодо поширення психологічного знання як змістовної складової культури населення України.

Необхідність висвітлення ще невідомої або маловідомої широкому загалу спадщини представників університетської психології постає складовою частиною розробки важливих проблем української психології і потребує більш активного дослідження рукописної та друкованої спадщини представників наукового психологічного товариства першої половини XIX століття.

Список використаних джерел

1. Іванова О.Ф. Історія психології XIX-XX ст. (На матеріалі розвитку психології на Слобожанщині) : навч. посібник / О.Ф. Іванова. – Харків : ХДУ, 1995. – 120 с.
2. Міхневич Іосиф Григорьевич (1809-1885) // Русская философия: Словарь / [под. общей редакцией М. А. Маслина]. – М. : Республика, 1995. – С. 302-303.
3. Памфіл Юркевич. З рукописної спадщини / упоряд., пер. укр. і коментарі М.Л. Ткачук – К. : Вид. дім «KM Academia»; ТОВ Унів. вид-во «Пульсари», 1999. – 332 с.
4. Пелех П.М. Передові ідеї у вітчизняній психології в перше десятиріччя XIX ст. / П.М. Пелех // Нариси з історії вітчизняної психології XIX ст. – К. : Радянська школа, 1955. – Ч. 1. – С. 5-26.

5. Пухно С.В. Психологічні ідеї П.Д. Юркевича – представника вітчизняної філософсько-психологічної думки XIX століття / С.В. Пухно // Світогляд – Філософія – Релігія : збірник наукових праць / [за заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового]. – Випуск 6. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. – С. 119-129.
6. Пухно С.В. Сторінки історії становлення української психології як складової етнічної самосвідомості / С.В. Пухно // Етнічна самосвідомість та крос-культурна взаємодія : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (суми, 26 березня 2015 р.) / [за ред.: Кузікової С.Б., Щербакової І.М., Пасько К.М., та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – С. 36-39.
7. Рождественский Ю.Т. Киевская школа академической психологии первой половины XIX века / Ю.Т. Рождественский. – К. : Гнозис, 1999. – 216 с.
8. Ткачук М.Л. О рукописном наследии Памфила Юркевича /М.Л. Ткачук//Вопросы философии – 2001.–№7.– С.113-119.

References translated and transliterated

1. Ivanova O.F. Istoriya psihologii XIX-XX st. (Na materialii rozvitku psihologii na Slobozhanshchini) : navch. Posibnik [The History of psychology of XIX-XX centuries (based on the development of psychology in Slobozhanshchyna) : proc. manual] / O.F. Ivanova. – Harkiv : HDU, 1995. – 120 s.
2. Mihnevich Iosif Grigorievich (1809-1885) // Russkaya filosofiya: Slovar / [pod. obshchej redakciej M.A. Maslina] [Mikhnevich Joseph G. (1809-1885) // Russian philosophy: Dictionary]. – М. : Respublika, 1995. – S. 302-303.
3. Pelekh P.M. Peredovi idey u vitchiznyanij psihologii v pershe desyatirichchya XIX st. [Advanced ideas in Russian psychology in the first decade of the XIX cent.] / P.M. Pelekh // Narisi z istorii vitchiznyanoi psihologii XIX st. – К. : Radyanska shkola, 1955. – ЧН. 1. – S. 5-26.
4. Pamfil Yurkevich. Z rukopisnoj spadshchini / uporyad., per. ukr. i komentari M.L. Tkachuk [Pampl Jurkiewicz. From the manuscript heritage]. – К.: Vid. dim «KM Academia»; TOV Univ. vid-vo «Pulsari», 1999. – 332 s.
5. Puhno S.V. Psihologichni ideї P.D. Yurkevicha – predstavnika vitchiznyanoi filosofsko-psihologichnoi dumki XIX stolittya [P.D. Yurkevich’s psychological ideas, the Russian philosophical and psychological thought of the XIX century representative] / S.V. Puhno // Svitoglyad – Filosofiya – Religiya : zbirnik naukovih prac / [za zag. redakcieyu d-ra filoz. nauk, prof. I.P. Mозgovogo]. – Vipusk6. – Sumi: DVNZ «UABS NBU», 2014. – S. 119-129.
6. Puhno S.V. Storinki istorii stanovlennya ukraїnskoj psihologii yak skladovoi etnichnoi samosvidomosti [The page of development history of Ukrainian psychology as a ethnic identity component]/ S.V. Puhno // Etnichna samosvidomist ta kros-kulturna vzaemodiya : materialy VI mizhnarodnoi naukovopraktichnoi konferencii studentiv, aspirantiv ta molodih vchenih (sumi, 26 bereznya 2015 r.) / [za red.: Kuzikovoi S.B., Scherbakovoї I.M., Pasko K.M., ta in.]. – Sumi: Vid-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2015. – S. 36-39
7. Rozhdestvenskij Y.T. Kievskaya shkola akademicheskoy psihologii pervoj poloviny XIX veka [Kyiv school of academic psychology in the first half of the XIX cent.] / Y.T. Rozhdestvenskij. – К. : Gnozis, 1999. – 216 s.
8. Tkachuk M.L. O rukopisnom nasledii Pamfila Yurkevicha [About Pamphilus Yurkevich’s manuscript heritage] / M.L. Tkachuk // Voprosy filosofii – 2001. – № 7. – S. 113-119.

Pukhno, S.V. Educational activities of the national psychology representatives of the first half of the nineteenth century. The article is devoted to a theoretical analysis of the problems of national psychology of the first half of the nineteenth century: history of the spread of psychological knowledge by the teaching staff of higher education institutions in that period – Kiev Theological Academy, St. Vladimir University (Kyiv), Sloboda-Ukrainian school (Kharkiv) and Richelieu Lyceum (Odessa). The analysis of historical sources of that period and works of representatives of national psychology of the first half of the nineteenth century, including Y.B. Shad, A.I. Dudrovich, F.F. Chanov, M.N. Protopopov, I.N. Skvortsov, A. Novitsky, V. Karpov, P.S. Avsenev, S.S. Gogotskiy, P.D. Jurkiewicz, P.M. Lyubovskyy, I.G. Mikhnevich, showed the importance of educational activities in the dissemination of psychological knowledge both in Ukraine and abroad. The representatives’ of the Ukrainian psychology of the XIXth century scientific heritage is quite significant component of the psychological knowledge and this heritage is an integral part of the further study of history of the development of national psychology.

Keywords: psychology, national psychology, university psychology, scientific school, psychological education, educational activities.